Vytautas Urbanavičius

Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijos tyrimai 1992 ir 1993 metais

PTC LP tęsė P rūmų korpuso ir jo išorės tyrimus. Tirti 2 šio korpuso V gale esantys rūsiai - F ir G. Pirmasis pradėtas tirti dar 1991 m. Jo skliautas cilindrinis, išmūrytas skersai korpusą. Patalpos dydis apie 7,5x9 m. Nuo gretimų rūsių ją skiria aklinos apie 1,5 m storio sienos. Prie jų išliko skliauto dalys. Durų būta ŠR kampe. Laiptais į rūsį buvo nusileidžiama iš kiemo pusės. Laiptinė iškirsta senesnės sienos vietoje, senesnio pastato kampe. Tas pastatas - tai anksčiau atrastas M3, kurio plytos suklotos vadinamuoju vendiniu (baltiškuoju) būdu ir surištos pilku skiediniu. Pietinė šio pastato siena kartu yra Š rūsio F siena. Nuo rūsio aslos ji iškyla apie 1,3 m, vietomis lyginta, tarsi tinkuota. XVIII a. rūsiu naudojosi į P nuo rūmų apsigyvenę miestiečiai. Durys buvo užmūrytos akmenimis, į rūsį patekdavo pro langą, šalia kurio išliko laiptų pėdsakų.

Grindys išklotos plytomis, kurios teišliko fragmentiškai. 35 cm žemiau grindų lygio aptikta 1,3 m storio mūrinė siena, kertanti rūsį R-V kryptimi. P sienos kraštas lygus, mūrytas plytomis, bevei lygiagretus rūmų P sienos pamatams ir nuo šių pamatų nutolęs apie 2,6 m. Ta giliau esanti siena taip pat mūryta vendiniu (baltiškuoju) plytų rišimo būdu ir apytikriai yra vienalaikė su M3 pastatu. Abi šias sienas jungia statmena joms trečioji. Ji mūryta kartu su rūmų pamatu ir Š galu atsiremia į tą ankstyvesniąją. Siena nugriauta iki rūsio grindų lygio.

60 cm gylyje nuo nuardytų mūrų viršaus aptiktas gelsvų kalkių sluoksnelis, kuriame rasta plytgalių ir tinko gabalėlių. Juose

išliko skaisčiai raudonos, geltonos, oranžinės, žalsvai pilkos spalvos pėdsakų. Panašiai dažyto tinko gabalėlių aptikta ir pastato M3 viduje tarp griuvenų. Rasta ir sveikų plytų su prilipusiu skiediniu. Plytos be braukų. R-V kryptimi einančios sienos pamatai sumūryti iš akmenų ir apie 2O cm storesni už pačią sieną. Jie mūryti siaurame vertikaliais kraštais griovyje. Tie kraštai iškloti storomis plačiomis lentomis. Pamatų aukštis apie 1,8 m. V rūsio dalyje po sutrupėjusiomis grindimis rastos kelios kunigaikščio Aleksandro laikų monetėlės, keletas neglazūruotų puodų šukių, geležinių vinių, kaulinių adatinių dalių. ŠR rūsio dalyje - maža kaulinė šachmatų figūrėlė.

Už aklinos sienos į V tirtas dar vienas rūsys - G. Jis buvęs šalia pagrindinio įvažiavimo į rūmų kiemą iš miesto nuo Pilies gatvės pusės. Jo ilgis P-Š kryptimi - 8 m, plotis P gale -6,6 m, Š - 7 m. Dalis šio rūsio ištirta ankstesniais metais. Dabar surasta ŠV kampe buvusi laiptinė, po akmeniniu grindiniu - vendiniu plytų rišimo būdu sumūrytos sienos galas (tos pačios sienos, kuri tęsiasi per P rūmų korpusą nuo C rūsio V sienos). G rūsyje šios sienos pamatas smarkiai išplatėja, galas primena kontraforsą. Š pusėje ji susikerta su M3 pastato V sienos tęsiniu į P pusę. Kalvos šlaitas šioje vietoje status, vietomis iškl0tas tašais. Į P nuo minėtos sienos yra tašais iškl0tais šonais griovys.

Prie V rūsio sienos išlikusi cilindrinio skliauto dalis. Ji atskilusi, teprilaikoma griuvenų. Ši rūsio dalis kol kas palikta netirta.

F ir G rūsius jungianti aklina siena G rūsio pusėje yra apirusi, apardyta vėlesnių remontų metu. Apardyta ji ir XX a., kasant griovį ryšių kabeliams, kurie įmauti į storą betoninį vamzdį. Šis vamzdis perkerta M3 pastato pamatus, per laiptinę išeina į vidinį rūmų kiemą. Dalis M3 pastato su viena laiptine ištirta anksčiau. Dabar Š šio pastato sienoje aptikta ir antroji laiptinė. Pastato

ilgis Š-P kryptimi buvęs 11,5 m, plotis R-V kryptimi - 10,8 m. Jo proporcijos beveik tiksliai sutampa su pirmosios Vilniaus Katedros proporcijomis, tik dydžiu už pastarąją jis dvigubai mažesnis. Tai pirmajai Katedrai jis artimas ir mūrijimo technika bei kai kuriais radiniais, pirmiausia - glazūruotomis grindų plytelėmis. Pirmoji Katedra datuojama XIII a. viduriu. Tai duoda pagrindo ir M3 pastatą datuoti tuo pačiu laikotarpiu. Be to, šio pastato pasienyje rasta žalvarinė akvamanilės dalis. Tokios akvamanilės buvo daromos Vokietijoje XIII a. I-oje pusėje.

Statant rūmus, M3 pastatas nugriautas iki būsimo kiemo lygio, jo liekanos užverstos griuvenomis, užpiltos sluoksneliu smėlio ir išgrįstos akmenimis. Keliose vietose aptikta to grindinio liekanų.

Rūmų kieme, į Š nuo M3 pastato, aptiktos dar vieno panašia technika sumūryto pastato liekanos. Jo plotis apie 6 m, ilgis neaiškus - vienas galas nuardytas XIX a., kasant gynybinį griovį. Dalis šio pastato buvo aptikta 1964 m., tiriant šiluminės trasos vietą, kuomet jis datuotas XIII a. II-ąja puse. Šio pastato pamatai įleisti į kultūrinį sluoksnį, kuris datuotas I m.e. tūkstantmečio viduriu ir II-ąja puse. Rasta grublėtos keramikos, verpstukų, gyvulių kaulų. Šio laikotarpio gyvenvietės pėdsakų aptikta ir kitose rūmų vidinio kiemo dalyse (iš viso vidiniame kieme per šį laikotarpį ištirtas 770 kv. m plotas).

Vidiniame rūmų kieme rastos dvi ataugos, sumūrytos kartu su R korpuso V sienos gotikine dalimi. Yra pagrindo spėti, kad tai gotikinių rūmų arkados pamatai.

Tirta dalis išorinio kiemo P rūmų pusėje ties rūsiais D, F ir G. Išorinė P korpuso siena statyta ant medinių polių. Prieš mūrijant pamatus ant polių paklotos 2 eilės tašytų rąstų - viena skersai, kita išilgai sienos. Poliai - daugiausia nežievinti rąstai, kurių skersmuo 20-22 cm. Rąstai nusmailinti, 0,8-1 m ilgio.

Po rūmų griuvenomis, kurios XIX a. buvo užpiltos iš miesto suvežtomis šiukšlėmis, rasti keli pilies istoriją žymintys sluoksniai. Radinių gausumu išsiskiria du: XIV a. pab. -XV ir XVII a. Pastarajame rasta architektūros detalių, koklių, indų (lėkščių ir keptuvių dalių). Iš retesnių radinių minėtina atkaltė(?). Tai oda aptraukta lenta, papuošta vinutėmis su stambiomis žalvarinėmis galvutėmis. Šiame sluoksnyje rastas alavinis paauksuotas Raišėio(?) ordinas.Viena jo pusė puošta Anglijos herbu ir aplink įrašytu lotyniškų užrašu "Gėda tam, kuris blogai pagalvos". Kita pusė lygi, jos centre - nulaužta vinutė. Datavimas paremtas karaliaus Jono Kazimiero šilingais.

XIV a. antrosios pusės - XV a. sluoksnyje rasta lovinių koklių, arbaleto strėlių antgalių, glazūruotų grindų plytelių nuolaidžiais šonais, 12 cm skersmens akmeninis patrankos sviedinys, apdailos plytelės dalis, kurios glazūruotame paviršiuje pavaizduota žmogų ryjanti žuvis, žalvarinis paplatinta priekine dalimi ir sukeistais galais žiedas. Paplatintoji dalis papuošta taškelių ornamentu.

Prie retesnių radinių tektų skirti lovinį (pusiau cilindrinį) koklį, kuris uždengtas kiaurarašte plokšte. Joje pavaizduotas skydas su "Dryja" herbu. 1413 m. Horodlės aktu šį herbą gavo Mykolas Tautigirdas (Mikolaj Tawtigerd), Maišiagalos seniūnas. Kitas retas radinys - muzikos instrumentas (dombrelė). Tai metalinė kilpa, sulenkta iš O,5xO,3 cm skersinio pjūvio juostelės. Kilpos skersmuo apie 4 cm. Liežuvėlis nulaužtas. Dombrelės ilgis - 5,5 cm. Labai retas radinys -chirurginis 11,5 cm ilgio instrumentas.

Sluoksnį datuoti padeda kelios monetos. Tai lietuviški vadinamieji II-ojo ir III-ojo tipo pinigėliai bei Prahos grašis.

Šioje rūmų aplinkos dalyje neaptikta I-ojo tūkstantmečio po Kr. kultūrinio sluoksnio (brūkšniuotosios ir grublėtosios keramikos laikotarpio). Yra tik vienas atsitiktinis dirbinys. Tai imovinis

žeberklo formos ietigalis, kurio ilgis - 24 cm (plunksnos ilgis apie 7 cm, įmovos - 17 cm). Įmovos galas ornamentuotas. Panašūs ietigaliai nors ir retai randami Rytų Lietuvos pilkapiuose V-VII a. sudegintų mirusiųjų kapuose.

Naujų niuansų atsirado datuojant ir vertinant pačius mūrus. Antai į P nuo P korpuso išorinės sienos, ties rūsiu E rastos dviejų pagal chronologiją M3 mūrui artimų kontraforsų liekanos. Kontraforsai perkirsti, kasant griovius gotikinių rūmų pamatams. Ties F rūsiu rastos dar dviejų tokių pat kontraforsų liekanos. Tik čia po gotikine sienos dalimi išliko ir senesnio, vienalaikio su kontraforsais, pamato dalis.

Minėti kontraforsai pastatyti ant medinių polių, kurie keliskart mėginti datuoti radioaktyviosios anglies būdu. Rezultatai ne visada sutampa su duomenimis, gautais tradiciniais archeologijos datavimo būdais, tad jais kol kas vadovautis tegalima sąlygiškai. Tačiau atlikto eksperimento tą patį medienos mėginį datuoti keliose laboratorijose rezultatai teikia vilčių, kad ateityje bus galima nustatyti tikslesnes datas.

Vladas Žulkus

Kasinėjimai Klaipėdos piliavietės princo Fridricho bastiono poternose

Po Princo Fridricho, arba ŠR buvusios Klaipėdos pilies bastionu yra požeminės patalpos - kazematai arba poternos. Jų planas primena raidę T. Poternos turi tris išėjimus - du į bastiono žandus jų išorėje ir į pilies kiemą. Skliautuotų poternų mūrai dažniausiai yra datuojami XVII a. (kai kurios patalpos - XVI a.).